

*Fərhad Cahanqoşa**

SƏNAYE MÜLKİYYƏTİNƏ MÜNASİBƏTDƏ 1883-CÜ İL PARIS KONVENSIYASI VƏ AZƏRBAYCAN QANUNVERİCİLİYİNİN MÜQAYİSƏLİ TƏHLİLİ

Annotasiya

Son illər bütün dünya ölkələrində olduğu kimi, Azərbaycanda da iqtisadiyyatın inkişafında sənaye mülkiyyətinin rolu əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Müasir dövrdə sənaye mülkiyyəti obyektləri dövlətin və cəmiyyətin inkişafında mühüm yer tutur. Bu da sənaye mülkiyyəti hüquqlarının təminatı məsələsinə xüsusi diqqət yetirilməsi zərurətini ortaya qoyur. Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyində sənaye mülkiyyəti ilə bağlı, xüsusən, onun hüquqi mühafizəsi ilə bağlı bir sıra problemlər mövcuddur. Məqalədə qanunvericilikdə olan mövcud problemlər 1883-cü il Paris Konvensiyası və milli qanunvericilik arasında olan prinsiplər fərqlər fonunda ortaya qoyulmuşdur. Məqalədə sənaye mülkiyyəti sahəsində qəbul edilmiş ilk beynəlxalq sənədlərdən olan 1883-cü il Paris Konvensiyası və Azərbaycan Respublikasında qəbul edilmiş bir sıra normativ-hüquqi aktlar müqayisəli təhlil edilmiş, sənaye mülkiyyəti obyektlərinin təsnifatı, onlardan istifadəyə dair hüquqların verilməsi və “qudvil” anlayışı, sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi və s. məsələlərlə əlaqədar qanunvericiliyin mövcud vəziyyəti göstərilmiş, əsas problemlər ortaya qoyulmuşdur. Həmçinin məqalədə Azərbaycan Respublikasının hüquq sistemi üçün yeni sayılan “qudvil” anlayışından və onun əhəmiyyətindən bəhs edilmişdir. Yekunda isə məqalədə sözügedən məsələlərlə əlaqədar qanunvericiliyin gəldiyi son vəziyyət və üzləşdiyi problemlər göstərilmiş, bununla bağlı mövcud durumu dəyişmək üçün təkliflər verilmişdir.

Abstract

In recent years, the role of industrial property in the development of the economy has also increased significantly in Azerbaijan, as in all countries of the world. In modern times, the objects of industrial property play an important role in the development of the state and society. This highlights the need to pay special attention to the issue of ensuring industrial property rights. There are a number of problems in the legislation of the Republic of Azerbaijan related to industrial property, in particular, its legal protection. The article presents the existing problems in the legislation on the background of the basic differences between the Paris Convention and the national legislation. The article comparatively analyzes the Paris Convention, one of the first international documents adopted in the field of industrial property, and a set of normative legal acts adopted in the Republic of Azerbaijan, in the context of classification of industrial property objects, granting the rights to use them, the definition of “goodwill”, protection of industrial property and also current situation and some legal gaps in our legislation are mentioned. The article also discusses the definition of “goodwill” and its importance which is new for the legal system of the Republic of Azerbaijan. In the end, the article shows the latest situation and problems of legislation on these issues and give suggestions in order to change the current situation.

* Bakı Dövlət Universiteti, Hüquq fakültəsi, İnsan Hüquqları ixtisası, I kurs magistr tələbəsi.

MÜNDƏRİCAT

Giriş.....	169
I. Sənaye mülkiyyəti obyektlərinə Konvensiya və milli qanunvericilikdə yanaşma. AR qanunvericiliyində mövcud vəziyyət və boşluqlar.....	171
II. Sənaye mülkiyyətindən başqa şəxslərin istifadə hüququ. Lisenziya müqaviləsi.....	173
A. Sənaye mülkiyyətindən istifadəyə dair hüquqların verilməsi. Lisenziya məcburiliyi və “məcburi lisenziya”	173
B. “Goodwill” anlayışı və Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyində yeri.....	176
III. Sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi. Qanunsuz istifadə və hüquqi məsuliyyət.....	179
A. Konvensiya modeli	179
B. Azərbaycan modeli	182
Nəticə.....	191

Giriş

Əqli mülkiyyətlə bağlı ixtiraçılıq sərgiləri XIX əsrdə yeni bir hadisə kimi Sənaye İnqilabının nəticəsində meydana gəldi. Bu sərgilərin məqsədi texnologiyada baş verən yeni irəliləyişləri ictimaiyyətə təqdim etmək idi. Lakin ölkələrin yerli qanunvericiliyinin müxtəlifliyinə görə beynəlxalq səviyyədə sənaye mülkiyyəti hüquqlarının qorunmasını təmin etmək çox çətin idi. Çünki belə bir hüququn tanınmasında ciddi problemlər ortaya çıxırdı. Bu da ilkinliyi tənzimləyən vahid norma olmamasından qaynaqlanırdı. Sənaye mülkiyyətinin ilkinliyi dedikdə, Paris Konvensiyasının iştirakçısı olan ölkədə sənaye mülkiyyəti ilə bağlı birinci iddia sənədinin verildiyi tarix başa düşülməlidir (konvensiya ilkinliyi).¹

Həmin dövrdə bir çox xarici sərgi iştirakçıları fikirlərinin oğurlanacağından və digər ölkələrdə başqalarının fikri kimi istifadə olunacağından ehtiyat etdikləri üçün bu kimi sərgilərdə iştirak etməkdən imtina edirdilər. 1873-cü ildə Vyanadakı Beynəlxalq İxtiralar Sərgisi bunun bariz nəticəsi idi. Belə ki, bir çox sərgi iştirakçısı məhz bu səbəbdən sərgiyə qatılmamışdı.²

XIX əsrin ikinci yarısında beynəlxalq ticarətin və sənaye istehsalının artması, həmçinin ixtira ilə bağlı ideyaların mənimsənilməsi qorxusu sənaye mülkiyyətinin hüquqi tənzimləmə və mühafizə altına alınmasını, bununla da, sənaye mülkiyyətinin beynəlxalq hüquqi rejiminin yaradılması zərurətini

¹ Sənaye Mülkiyyətinin Mühafizəsi haqqında Paris Konvensiyası, mad. 4 (1883).

² Cynthia L. Clark, *The American Economy: A Historical Encyclopedia*, 687 (2011).

doğurdu.³ 1880-ci ildə keçirilmiş Paris konfransı öz məntiqi sonluğunu bu sahədə yeni konvensiyanın qəbul edilməsi ilə tapdı. 20 mart 1883-cü ildə Fransanın paytaxtı Parisdə imzalanan “Sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi haqqında Paris Konvensiyası” ilk əqli mülkiyyət müqavilələrindən biri idi. Paris Konvensiyası insanların ixtiralar, əmtəə nişanları və sənaye nümunələri kimi yeni fikir və yaradıcılığı ilə bağlı hüquq və qanuni mənafeələrinin digər ölkələrdə də qorunmasını təmin etdi.⁴ Bununla da, Paris Konvensiyası bütün dünyada yeni fikirlərin yaranması və yayılmasına rəvac verdi.

1880-ci ildə Parisdə keçirilən diplomatik konfransdan sonra 1883-cü ildə Konvensiyanı 11 ölkə imzaladı. İmzalanan zaman yalnız 11 ölkədə mövcud olsa da, zamanla Paris Konvensiyası bütün dünyada sürətlə yayılan bir təsirə sahib oldu.

Azərbaycan Respublikası müstəqillik qazandıqdan sonra 90-cı illərdən başlayaraq, hüququn hər bir sahəsində islahatlar keçirilməkdə davam edir. Əqli mülkiyyət qanunvericiliyinin əsasını təşkil edən bütün normativ-hüquqi aktların da qəbulu məhz bu dövrə təsadüf edir. Azərbaycan Respublikasında sözügedən islahatlar çərçivəsində əqli mülkiyyət hüquqlarına dair normativ-hüquqi aktların qəbulu ilə yanaşı, mövcud qanunvericilik də beynəlxalq xüsusi hüquqa uyğun olmalı idi. Bu səbəbdən Azərbaycan Respublikasında bu sahədə bir çox mühüm addımlar atılmış və 25 dekabr 1995-ci ildə Azərbaycan Paris Konvensiyasına qoşulmuşdur.⁵

Məlum olduğu kimi, müasir dünyada həyat çox sürətli və dinamik bir hal almışdır, bu da təbii ki, öz təsirini hüquq sahəsində də göstərir. Qloballaşan dünyaya “ayaq uydurmaq” üçün normativ-hüquqi aktlarda dəyişikliklər aparmaq mütləqdir. Lakin əvvəl normativ-hüquqi aktları gözdən keçirmək, digər dövlətlərin qanunvericiliklərində qüvvədə olan aktlarla və həmçinin beynəlxalq xarakterli aktlarla müqayisə edib müvafiq boşluqları, eləcə də mövcud kolliziyaları aşkara çıxarmaq lazımdır. Məqalədə sənaye mülkiyyətinin obyektlərindən, sənaye mülkiyyətinə dair hüquqların verilməsində özünəməxsus rol oynayan “goodwill” anlayışından, sənaye mülkiyyəti mühafizəsinin hüquqi rejimindən və hansı sənaye mülkiyyəti obyektlərinin hüququn müdafiəsi altında olmasından söhbət açılacaqdır.

Xüsusilə, sənaye mülkiyyəti obyektlərinin hüquqi mühafizəsindən bəhs edən üçüncü hissədə Konvensiya və sənaye mülkiyyəti qanunvericiliyi sahəsində Azərbaycan modeli ətraflı şəkildə müqayisəli təhlil ediləcək,

³ International Protection of Industrial Property: From the Paris Convention to the TRIPS Agreement (2003), https://www.wipo.int/edocs/mdocs/arab/en/2003/ip_cai_1/pdf/wipo_ip_cai_1_03_2.pdf. (son baxış 25 aprel 2021).

⁴ Arpad Bogsch, Paris Convention for the Protection of Industrial Property from 1883 to 1983, 27-56 (1983).

⁵ “Sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi haqqında” Konvensiyaya, “Patent kooperasiyası haqqında” Müqaviləyə, “Nişanların beynəlxalq qeydiyyatı haqqında” Sazişə, İntellektual Mülkiyyətin Ümumdünya Təşkilatını təsis edən Konvensiyaya Azərbaycan Respublikasının qoşulması barədə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Qərarı (1995).

mövcud boşluq və kolliziyalar işıqlandırılacaqdır. Həmçinin məqalədə bir sıra məhkəmə qərarlarından və həmin qərarların əhəmiyyətindən bəhs olunacaqdır.

I. Sənaye mülkiyyəti obyektlərinə Konvensiya və milli qanunvericilikdə yanaşma. AR qanunvericiliyində mövcud vəziyyət və boşluqlar

Sənaye mülkiyyəti ilə bağlı Konvensiya və Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinin müqayisəli təhlilini etməzdən əvvəl sənaye mülkiyyəti anlayışına və bununla bağlı digər bəzi məsələlərə aydınlıq gətirmək lazımdır. Sənaye mülkiyyəti anlayışı 1883-cü il Paris Konvensiyasının 1-ci maddəsində qeyd edilmişdir. Həmin maddəyə əsasən “ixtira üzrə patentlər, faydalı modellər, sənaye nümunələri, əmtəə nişanları, xidmət nişanları, firma adları və mənşə, yaxud mənşə yerinin adları (appellations of origin) və həmçinin qeyri-səmimi rəqabət sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi obyektləridir”.⁶ Maddənin məzmunundan görüldüyü kimi, Konvensiya sənaye mülkiyyəti dedikdə, bunu təkcə sənaye və ticarət sahəsi ilə məhdudlaşdırmır, kənd təsərrüfatı istehsalı məhsullarını və inteqral sxem topologiyasını da əhatə edir.⁷

Paris Konvensiyasında sənaye mülkiyyəti obyektlərinin əhatə dairəsi qeyd edilsə də, heç birinə leqal anlayış verilməmişdir. Nəzərə alsaq ki, Paris Konvensiyası sənaye mülkiyyəti sahəsində qəbul edilmiş ilk beynəlxalq sənəddir, bu səbəbdən sənaye mülkiyyəti obyektlərinə ayrı-ayrılıqda anlayış verilmədiyini başa düşmək çətin deyil.

Sənaye mülkiyyətinin Azərbaycan modelinə gəldikdə isə ölkəmizdə ixtiraların, faydalı modellərin və sənaye nümunələrinin yaradılması, hüquqi mühafizəsi və istifadəsi ilə əlaqədar münasibətlər “Patent haqqında”, əmtəə nişanlarının və coğrafi göstəricilərin qeydə alınması və hüquqi mühafizəsi ilə bağlı münasibətlər “Əmtəə nişanlarının və coğrafi göstəricilər haqqında”, haqsız rəqabətin qarşısının alınması və aradan qaldırılmasının hüquqi tənziimi “Haqsız rəqabət haqqında”, əqli mülkiyyət hüquqlarının mühafizəsi isə “Əqli mülkiyyət hüquqlarının təminatı və piratçılığa qarşı mübarizə haqqında” Qanunla və qəbul edilmiş digər qanunvericilik aktları ilə tənzimlənir.

Azərbaycan qanunvericiliyini nəzərdən keçirdikdə, sənaye mülkiyyəti obyektlərinin əhatə dairəsinin tam və dəqiq şəkildə göstərilmədiyini görmək mümkündür. Belə ki, heç bir normativ-hüquqi aktda sənaye mülkiyyətinin anlayışı və ya obyektlərindən bəhs edilmir. Yalnız “Patent haqqında” Qanunun qüvvədən düşmüş 1.1-ci maddəsində qeyd edilib ki, “sənaye

⁶ Yuxarıda istinad 1, mad. 1.

⁷ WIPO: Understanding Industrial Property (2016), https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_895_2016.pdf (son baxış 9 may 2021).

mülkiyyəti obyekt dedikdə, insanın əqli fəaliyyətinin nəticəsi olan ixtira, faydalı model və sənaye nümunəsi başa düşülür".⁸

Həmin maddəyə nəzər yetirdikdə onun kifayət qədər qüsurlu və səthi olduğunu görmək mümkündür. Belə ki, maddənin məzmunundan sənaye mülkiyyətinin yalnız ixtira, faydalı model və sənaye nümunəsindən ibarət olduğu nəticəsinə gəlmək olar. Lakin bu cür yanaşma doğru deyildir. Çünki Konvensional modeldən bəhs edərkən sənaye mülkiyyəti obyektlərinin əhatə dairəsinin daha geniş olduğu qeyd edilmişdi.

Sənaye mülkiyyətinin ayrı-ayrı obyektlərinin isə qanunvericilikdə leqal anlayışı verilmiş, lakin əvvəl də qeyd edildiyi kimi, verilən anlayışlarda onların sənaye mülkiyyəti obyekt olmasından bəhs edilməmişdir. Məsələn Paris Konvensiyasına əsasən sənaye mülkiyyəti obyektlərindən biri hesab edilən seleksiya nailiyyətlərinin anlayışı 1996-cı ildə qəbul edilmiş "Seleksiya nailiyyətləri haqqında" Qanunda verilmişdir. Qanunun 1-ci maddəsinə əsasən, "seleksiya nailiyyətləri seleksiya işi nəticəsində yaradılmış, cəmiyyət üçün faydalı bitki sortları, heyvan cinsləri, onların hibridləri, xəttləri, krossları və ya klonları kimi başa düşülür".⁹ Eyni şəkildə əmtəə nişanı və coğrafi göstəricilər, ixtiralar, faydalı model, haqsız rəqabət və s.-nin anlayışı da müvafiq qanunlarda verilmişdir. Bunlarla yanaşı, qanunvericiliyin inteqral sxem topologiyasına da yanaşması qeyri-müəyyəndir. "İnteqral sxem topologiyalarının hüquqi qorunması haqqında" Qanunda inteqral sxemə "altlığın səthində və həcmində bir-birindən ayrılmaz şəkildə hazırlanmış elementlər və elementlərarası əlaqələrdən ibarət olub müəyyən elektron sxem funksiyasını tam və ya qismən yerinə yetirən elektron məmulat" anlayışı verilmişdir.¹⁰ Göründüyü kimi, qanunda onun sənaye mülkiyyəti obyektı olub-olmaması məsələsinə toxunulmamışdır.

Beləliklə, sənaye mülkiyyətinin leqal anlayışının olmaması və sənaye mülkiyyəti obyektlərinin tam və dəqiq dairəsinin müəyyənləşdirilməməsi qanunvericilikdə ciddi bir problem olaraq qalmaqdadır. Həmçinin qeyd edilməlidir ki, mövcud qanunvericilikdə sənaye mülkiyyəti obyektlərinin nə olduğundan bəhs edilməməsi onların müxtəlif qanunlarla mühafizə altına alınmasını da xeyli çətinləşdirmiş, müvafiq olaraq İnzibati Xətlər Məcəlləsi və Cinayət Məcəllələrində qanunla qadağan edilən əməlin obyektı qismində müəyyən edilməsini mümkünsüz etmişdir.

⁸ "Patent haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, mad. 1 (1997).

⁹ "Seleksiya nailiyyətləri haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, mad. 1 (1996).

¹⁰ "İnteqral sxem topologiyalarının hüquqi qorunması haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, mad. 1 (2002).

II. Sənaye mülkiyyətindən başqa şəxslərin istifadə hüququ. Lisenziya müqaviləsi

A. Sənaye mülkiyyətindən istifadəyə dair hüquqların verilməsi. Lisenziya məcburiliyi və “məcburi lisenziya”

Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyi sənaye mülkiyyəti obyektlərindən istifadəyə dair hüquqların verilməsini mümkün hesab edir. Belə ki, patent və ya əmtəə nişanı sahibi patent və ya əmtəə nişanından istifadəyə dair hüququnu başqa şəxsə verə, həmin şəxs də yalnız patent sahibinin razılığını almaq şərti ilə lisenziya əsasında bu hüququ əldə edə bilər.¹¹ Lakin qanunvericilik bu halı yalnız patent sahibinin razılığı əsasında mümkün hesab edir. “Patent haqqında” Qanunun IV fəslində dövlət və ya onun müvəkkil etdiyi şəxslərin müəyyən məqsədlər (məsələn milli təhlükəsizlik məqsədləri və ya fors-major hallarında) çərçivəsində patentdən istifadə hüququ istisna olmaqla, patent sahibinin icazəsi olmadan patentdən istifadə patentin qanunsuz istifadəsi hesab edilir və qanunla müəyyən olunmuş məsuliyyətə səbəb olur.¹² Bir sözlə, Azərbaycan Respublikasında başqa şəxslərin patentdən istifadəsi yalnız patent sahibi ilə bağlanan lisenziya müqaviləsi əsasında mümkündür.

Lisenziya müqaviləsi dedikdə, patent sahibi tərəfindən ixtira, faydalı model və sənaye nümunəsindən istifadə hüququnun digər şəxsə verilməsini rəsmiləşdirən ikitərəfli, konsensual və qarşılıqlı müqavilə başa düşülür.¹³ Lisenziya müqaviləsi üzrə patent sahibi lisenziar, patentdən istifadə etmək istəyən şəxs isə lisenziat adlanır və qanunda lisenziya müqaviləsinin iki növü fərqləndirilir:¹⁴ müstəsna və qeyri-müstəsna. Müstəsna lisenziya patentdən istifadə etmək istəyən hüquqi və ya fiziki şəxsə (lisenziata) ixtira, faydalı model və sənaye nümunəsindən istifadə hüququnu yalnız lisenziya müqaviləsində nəzərdə tutulmuş həcmdə verir.¹⁵ Qeyri-müstəsna lisenziya zamanı müqavilə üzrə lisenziar hesab edilən patent sahibi ixtira, faydalı model və sənaye nümunəsindən istifadə hüququnu lisenziata verir, lakin patentə dair bütün hüquqları, o cümlədən üçüncü şəxslərə lisenziya vermək hüququnu özündə saxlamış olur.¹⁶ Lisenziya müqaviləsi Əqli Mülkiyyət Agentliyində qeydiyyatla alınmalıdır. Beləliklə, Azərbaycanın mövcud əqli mülkiyyət qanunvericiliyinə əsasən istənilən şəxsin ixtira, faydalı model və sənaye nümunəsindən istifadə etmək üçün lisenziya almasının məcburi olduğu müəyyən edilmiş oldu.

¹¹ Yuxarıda istinad 9, mad. 19.

¹² Yəni orada, mad. 22.

¹³ Yəni orada, mad. 19.

¹⁴ Yəni orada.

¹⁵ Yəni orada.

¹⁶ Yəni orada.

Lakin Azərbaycan qanunvericiliyində “məcburi lisenziya” anlayışından da istifadə edilməkdədir. Bu anlayışı lisenziyanın alınmasının məcburiliyi anlayışından fərqləndirmək vacibdir. Əvvəl də qeyd edildiyi kimi, patent sahibi patenti istifadə üçün müstəsna hüquqa malikdir. Lakin patent sahibi və ya onun varisi patentin verildiyi tarixdən 3 il müddətində ixtira, faydalı model və sənaye nümunəsindən üzrsüz səbəbə görə istifadə etmədikdə, istifadəyə ciddi hazırlıq görmədikdə, yaxud istifadəni 3 ildən artıq dayandırdıqda istənilən hüquqi və ya fiziki şəxs ixtira, faydalı model və sənaye nümunəsindən istifadə üçün məcburi lisenziya verilməsi barədə məhkəməyə müraciət edə bilər.¹⁷ Bu hal patent sahibinin 3 illik müddət bitdikdən sonra lisenziya verməkdən imtina etdiyi hallara da aiddir.¹⁸ Əgər şəxs bununla bağlı məhkəməyə iddia ərizəsi ilə müraciət edərsə və məhkəmə şəxsin müraciətini təmin edərsə, şəxs patenti istifadəyə dair hüquq əldə etmiş olur, lakin patentə dair digər bütün hüquqlar patent sahibində qalır. Məcburi lisenziya verildikdən sonra tərəflər arasındakı münasibətlərə lisenziar və lisenziat arasındakı münasibətlərə dair normalar tətbiq edilir və əgər şəxs məcburi lisenziyanın verildiyi tarixdən 2 il ərzində istifadə etməzsə, patent sahibi lisenziyanın ləğv edilməsi barədə məhkəməyə müraciət edə bilər.¹⁹

İxtira, faydalı model və sənaye nümunəsindən istifadəyə dair hüquqların verilməsi ilə bağlı müddəalara “Əmtəə nişanı və coğrafi göstəricilər haqqında” Qanunda da rast gəlmək mümkündür.

Başqa sözlə desək, əmtəə nişanının sahibi əmtəə nişanından istifadə hüququnu lisenziya müqaviləsi əsasında həmin nişanın aid edildiyi əmtəələrin və xidmətlərin hamısı və ya bir hissəsi barədə başqa şəxsə verə bilər.²⁰ Lakin “Patent haqqında” Qanuna nəzərən, burada fərqli nüanslar da mövcuddur. Belə ki, ixtira, faydalı model və sənaye nümunəsindən istifadəyə dair lisenziya müqaviləsindən fərqli olaraq, burada qanunvericilik lisenziatın üzərinə bir öhdəlik qoyur: “lisenziatın əmtəəsinin və ya xidmətinin keyfiyyəti lisenziarındakından aşağı olmamalı və lisenziar bu şərtin yerinə yetirilməsinə nəzarət etməlidir”.²¹ Həmçinin tərəflər arasında bağlanan lisenziya müqaviləsinə lisenziar tərəfindən istehsal edilən əmtəələrin və ya göstərilən xidmətlərin keyfiyyətinə dair tələbləri göstərən sənəd əlavə edilir.²²

Coğrafi göstəricilərə münasibətdə isə qeyd edilməlidir ki, “coğrafi göstəricidən istifadə hüququ olan şəxs bu hüququn verilməsinə və ondan

¹⁷ Yəni orada, mad. 20.

¹⁸ Yəni orada.

¹⁹ Yəni orada.

²⁰ “Əmtəə nişanları və coğrafi göstəricilər haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, mad. 28 (1998).

²¹ “Əmtəə nişanlarına dair müqavilələrin qeydiyyatı Qaydaları”-nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı, mad. 1 (2009).

²² Yəni orada.

istifadəyə dair lisenziya müqaviləsi bağlaya bilməz".²³ Digər şəxslərə əmtəə nişanlarından istifadə hüququ verən lisenziya müqaviləsinin məzmunu (rekvizitləri), bağlanması, qeydiyyatı və s. bu kimi məsələlər "Əmtəə nişanlarına dair müqavilələrin qeydiyyatı Qaydaları haqqında" Nazirlər Kabinetinin 2009-cu il tarixli Qərarı ilə tənzimlənir.²⁴

1883-cü il tarixli Paris Konvensiyasında da sənaye mülkiyyətindən istifadəyə dair məcburi lisenziyalar ilə bağlı bir sıra müddəalar öz əksini tapmışdır. Belə ki, Konvensiya məcburi lisenziyaya patent sahibinin öz müstəsna hüquqlarını həyata keçirməsindən yarana biləcək sui-istifadə hallarının qarşısını alan bir mexanizm kimi yanaşır. Əgər patent sahibi öz müstəsna hüquqlarını realizə edərkən sui-istifadə hallarına yol verərsə, (məsələn tətbiq edilməməsi səbəbindən işlək olmaması) bu halda Konvensiyaya üzv olan hər bir İttifaq dövləti öz daxili qanunvericiliyi ilə müəyyən olunmuş qaydada məcburi lisenziya tələb edə bilər.²⁵ Azərbaycan qanunvericiliyində olduğu kimi, Konvensiyada da belə lisenziya qeyri-müstəsna lisenziya hesab edilir. Lakin Azərbaycan qanunvericiliyindən fərqli olaraq Konvensiya məcburi lisenziyalarla bağlı çox mühüm iki şərt müəyyənləşdirmişdir:²⁶

- 1) Patent əldə etmək üçün müraciətin edildiyi tarixdən 4 il, patentin verildiyi tarixdən isə 3 il müddət keçmədən patent sahibinin hərəkətsizliyi ilə bağlı patentin işləməməsi və ya yetərli olmayan səviyyədə işləməsi səbəbindən məcburi lisenziya verilməsi üçün müraciət edilə bilməz;
- 2) Məcburi lisenziyanın verilməsi (sözügedən hərəkətsizlik və sui-istifadə hallarının qarşısını almaq üçün yetərli olmadığı hallar istisna olmaqla) patent sahibinin patentdən istifadə hüququnun əlindən alınması üçün əsas deyildir və ilk məcburi lisenziyanın verilməsindən 2 il keçənədək patentdən istifadə hüququndan məhrum etmə barəsində iddia qaldırıla bilməz.

Əgər patent sahibi göstərilən müddətlər ərzində hərəkətsizliyinin və patentin faktiki işləməməsinin üzrlü səbəblərlə əlaqədar olduğunu sübut edərsə, bu halda məcburi lisenziya barədə iddia rədd edilir.²⁷

Paris Konvensiyası və Azərbaycan qanunvericiliyinin müqayisəli təhlilindən göründüyü kimi, həm Konvensiyada, həm də yerli qanunvericilikdə sənaye mülkiyyətindən başqa şəxslərin istifadəsi yalnız lisenziya əsasında mümkün hesab edilir. Əvvəl də qeyd edildiyi kimi, belə lisenziyanın alınmasının məcburi olması sənaye mülkiyyətindən qanunsuz istifadə hallarının qarşısını almaq və hüquq sahibinin qanuni hüquq və

²³ Yuxarıda istinad 21, mad. 28.

²⁴ Yuxarıda istinad 22, mad. 1.

²⁵ Yuxarıda istinad 1, mad. 5.

²⁶ Yəni orada.

²⁷ Yəni orada.

mənafeələrini qorumaq üçün nəzərdə tutulmuşdur. Son olaraq, məcburi lisenziyanın alınması ilə bağlı Konvensiya və yerli qanunvericiliyin bir sıra ortaq müddəalar təsbit etdiyini də söyləmək mümkündür. Belə ki, müqayisəli təhlil edərkən, lisenziyanın verilmə müddəti, eləcə də məcburi lisenziyanın verilməsi halında digər hüquqların (istifadə hüququ istisna olmaqla) patent sahibində qalması ilə bağlı müddəalara Konvensiya və yerli qanunvericiliyin yanaşmasının eyni olduğu müşahidə edilir. Bir sözlə, lisenziya ilə bağlı Azərbaycan qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş müddəalar Konvensiyanın müvafiq müddəaları ilə uyğunluq təşkil edir.

B. “Goodwill” anlayışı və Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyində yeri

Paris Konvensiyasında sənaye mülkiyyətinə dair hüquqların verilməsindən bəhs olunarkən “goodwill” (bundan sonra qudvil) anlayışına da rast gəlmək mümkündür. İlk olaraq, bu anlayışın nə olduğunu aydınlaşdırmaq lazımdır. “Qudvil” sözü hərfi tərcümədə “xoş məram” anlamını verir və hər hansı bir şirkətin qeyri-maddi aktivlərindən hesab edilir.²⁸ Qeyri-maddi aktiv dedikdə, şirkətdə ciddi bir dəyəərə malik olan, lakin maddi varlığı, daşınması, toxunulması və hiss edilməsi mümkün olmayan şeylər başa düşülür.²⁹ Qudvil kommersiya sektorunda fəaliyyət göstərən bir quruluş və ya təşkilatın uğurlu olmasının əsas şərtlərindən biri olub, müştərilər, satıcılar və ümumən cəmiyyətdə yüksək etibar, yüksək işgüzar nüfuz, həmçinin müştəriləri cəlb etmə bacarığı, yaxşı idarəçilik və dəyəri maliyyə baxımından ölçülə bilməyən bir quruluş və ya şirkətin bütün digər müsbət parametrlərini özündə ehtiva edən qeyri-maddi varlıqdır.³⁰

Elmi ədəbiyyatlarda isə qudvilə çoxlu fərqli anlayışlar verilib. Qudvilə verilən ilk anlayışlardan biri 1810-cu il Lord Eldonun “Cruttwell v. Lye” işində³¹ verdiyi anlayışdır. Burada qudvil barəsində deyilmişdir ki, qudvil köhnə müştərilərin tanıdıqları və getməyə adət etdikləri yerə yenidən və təkrar-təkrar getməsi ehtimalından başqa bir şey deyildir.³² Bununla yanaşı, xüsusilə, 1895-ci il “Trego v. Hunt” işini³³ qeyd etmək lazımdır. İngiltərə məhkəməsinin qərarında hakim Lord Herselin və Lord Maknaqtenin mövqeyi gələcəkdə İngiltərədə qəbul ediləcək “Halsbury Qanunları”-nda qudvil anlayışı üçün hüquqi zəmin yaratdı: “qudvil, adət etmə (və ya vərdiş)

²⁸ Peter H. Collin, *Dictionary of Law*, 135 (4th ed. 2004).

²⁹ *Intellectual Property Rights: Laws and Practice* (2018),

https://www.icsi.edu/media/webmodules/IPRLP_NOV29.pdf (son baxış 24 aprel 2021).

³⁰ Amy H. Blackwell, *Essential Law Dictionary*, 212 (2008).

³¹ *The English Reports Chancery (Including Collateral Reports from 1557-1865)*, 134 (Vol. 34, 1810).

³² Kelly M. Haggard, *A Catalyst in the Cotton: The Proper Allocation of the “Goodwill” of Closely Held Businesses and Professional Practices in Dissolution of Marriages*, 65 *Louisiana Law Review* 1193, 1202 (2005).

³³ Birmingham District Court Decision on case of *Baldwins v. Maidstone*, §11 (2011). Burada bax: <https://www.employmentlawwatch.com/wp-content/uploads/sites/7/2011/06/Baldwins-v-Maidstone-approved-judgment.pdf> (son baxış 8 may 2021).

və başqa səbəblərdən dolayı daimi olmağa meyilli olan bir əlaqədir. Belə qudvil şirkətin etibarını və iş əlaqələrinin nə dərəcədə olmasından da asılı olaraq, illər boyu davam edən dürüst çalışmayla inşa edilmiş və çox yüksək miqdarda maliyyə vəsaitinin xərclənməsi ilə qazanılmış, şirkəti rəqiblərinə qarşı üstün mövqedə tutmağa yarayan bir vasitədir".³⁴ Yeni fəaliyyətə başlamış, özünəməxsus qudvili olmayan bir şirkətlə uzun illər fəaliyyət göstərən və qudvili olan bir şirkət arasındakı təməl fərq də budur.³⁵ Belə ki, yeni fəaliyyətə başlamış şirkət öz müştərilərini sıfırdan seçmək və öz qudvilini yaratmaq məcburiyyətində olduğu halda, uzun illər fəaliyyət göstərən bir quruluşun buna ehtiyacı yoxdur, çünki artıq cəmiyyətin hansı üzvlərinin hansı məsələlərlə maraqlandığını, onların diqqətini nəyin cəlb edəcəyini və adəti üzrə başqa bir müəssisəyə bağlı olub-olmadığını bilir və bu da sonuncunun bazar münasibətlərində rəqiblərindən bir neçə addım öndə olmasına yardımçı olur.³⁶

Qudvilin şərti olaraq iki növünü fərqləndirə bilərik: müsbət (pozitiv) və mənfi (neqativ). Bir müəssisə satıldığı zaman onun satınalma qiyməti müəssisənin faktiki maddi dəyərindən (yəni xalis aktivləri) çoxdursa, aradakı müsbət dəyər fərqinə müsbət qudvil deyilir.³⁷ Neqativ və ya mənfi qudvil (bəzən "badwill" də deyilir) isə bunun əksidir. Yəni bir müəssisə satıldığı zaman müəssisənin satınalma qiyməti müəssisənin xalis aktivlərinin dəyərindən aşağı olarsa, aradakı mənfi dəyər fərqinə neqativ qudvil deyilir.³⁸ Camid Mövsümövnün dediyinə görə, şirkətin satış dəyəri ilə onun xalis aktivlərinin balans dəyəri arasında yaranan mənfi fərqə mənfi qudvil deyilir.³⁹

Qudvil müasir dünyada daha çox mühasibat uçotunda istifadə edilən bir anlayış olub, əlaqələndirildiyi şirkət və ya qurumdan ayrılı və ya bölünə, ayrılıqda müqavilə ilə və ya başqa qaydada satıla, köçürülə bilməz, həmçinin istifadəsi üçün barəsində lisenziya verilə, icarəyə götürülə və ya dəyişdirilə bilməz.⁴⁰

³⁴ India Supreme Court Decision on case of Cit v. B.C. Srinivissa (1981). Burada bax: <https://indiankanoon.org/doc/1411881/> (son baxış 22 aprel 2021).

³⁵ Inland Revenue Commissioners v. Muller & Co's Margarine Ltd. (1901). Burada bax: https://library.cronerico.uk/cch_uk/svhcases/1901-svc-25 (son baxış 22 aprel 2021).

³⁶ John K. Courtis, *Business goodwill: Conceptual Clarification Via Accounting, Legal and Etymological Perspectives*, 10 Accounting Historians Journal 11, 13 (1983).

³⁷ Tim Kurtis, *Intellectual Property and Intangible Assets: Alternative Valuation and Financing Approaches for the Knowledge Economy in Luxembourg* (2016), <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/126183/1/846567334.pdf> (son baxış 8 may 2021).

³⁸ Maynard Jacobus Van Der Merve, *Accounting For Goodwill: A Critical Evaluation* (1996), http://uir.unisa.ac.za/bitstream/handle/10500/16269/dissertation_van_der_merve_mj.pdf?sequence=1&isAllowed=y (son baxış 8 may 2021).

³⁹ Mövsümov Camid, *İqtisadi Lüğət*, 247 (2012).

⁴⁰ Proceedings of the 2015 International Conference on Education Technology, Management and Humanities Science (2015), <https://www.atlantis-press.com/proceedings/etmhs-15/19240> (son baxış 8 aprel 2021).

Paris Konvensiyasında isə üç dəfə (iki maddədə) qudvil anlayışından istifadə edilmişdir. Konvensiyanın 5-ci maddəsində sənaye mülkiyyətindən istifadəyə dair hüquqların başqasına verilməsinin bir vasitəsi olan məcburi lisenziyadan bəhs olunarkən onun qeyri-müstəsna xarakter daşdığı və hətta bu cür lisenziyanın sublisenziya şəklində belə verilə bilməyəcəyi qeyd edilir, lakin qudvil halı istisna edilir.⁴¹ Həmçinin Konvensiyanın nişanların ötürülməsindən bəhs edən 6 quater maddəsində də qudvilin adı çəkilir. Həmin maddədə qeyd edilir ki, “ittifaq ölkəsinin qanunvericiliyinə uyğun olaraq bir nişanın ötürülməsi (təhvil verilməsi) yalnız o halda etibarlıdır ki, ötürülmə bu nişana aid olan işgüzar fəaliyyətin və ya qudvilin də ötürülməsi ilə eyni vaxtda baş vermiş olsun”.⁴²

Lakin təəssüf ki, Azərbaycan qanunvericiliyində heç bir normativ-hüquqi aktda qudvil anlayışına rast gəlmək mümkün deyil. Qanunvericilikdə qeyri-maddi aktivlərin adı çəkilsə belə, onların nələrdən ibarət olduğu barəsində də heç bir müddəə öz təsbitini tapmamışdır. Vergi Məcəlləsində isə qeyd edilir ki, “qeyri-maddi aktivlər intellektual, o cümlədən ticarət nişanları, digər sənaye mülkiyyəti obyektləri, habelə müvafiq qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada vergi ödəyicisinin mülkiyyət hüququnun obyektini kimi tanınan digər analoji hüquqlardır”.⁴³ Göründüyü kimi, qanunvericiliyin qeyri-maddi aktivlər anlayışına yanaşması çox ümumi şəkildə ifadə edilmişdir.

Qudvil anlayışına yalnız ayrı-ayrı mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının qəbul etdiyi aktlarda və Azərbaycan dövləti və hökuməti adından digər dövlətlərlə investisiya sahəsində bağlanan sazişlərdə rast gəlmək mümkündür. Xüsusilə, Mərkəzi Bank, Maliyyə Nazirliyi, Dövlət Statistika Komitəsi və s. orqanların qəbul etdiyi aktlarda qudvil anlayışından istifadə edilir. Məsələn “İnvestisiya şirkətinin davamlı kapital tələbləri haqqında Qaydalar”-ın təsdiq edilməsi barədə Qiymətli Kağızlar üzrə Dövlət Komitəsinin Qərarında qudvil qeyri-maddi aktivlərin bir növü kimi göstərilmişdir.⁴⁴ Bu və bunun kimi digər mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının qəbul etdiyi aktlarda da qudvildən bəhs olunur. Azərbaycan qanunvericiliyi ilə bağlı digər bir nümunə kimi Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qətər Dövləti Hökuməti arasında bağlanmış sazişi göstərmək mümkündür. Belə ki, “Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qətər Dövləti Hökuməti arasında sərmayələrin təşviqi və qarşılıqlı qorunması haqqında” Sazişin 1-ci maddəsində “sərmayə- aktivlərin hər növü deməkdir” qeyd edilir və daha sonra bu aktivlərin nələrdən ibarət olduğu sadalanır. Burada da qudvilin adı çəkilir və o “nou-hau” ilə birlikdə əqli mülkiyyət

⁴¹ Yuxarıda istinad 1, mad. 5.

⁴² Yəni orada.

⁴³ Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi, mad. 13 (2000).

⁴⁴ “İnvestisiya şirkətinin davamlı kapital tələbləri haqqında Qaydalar”-ın təsdiq edilməsi barədə Qiymətli Kağızlar üzrə Dövlət Komitəsinin Qərarı, mad. 1 (2015).

hüquqlarından biri kimi təsbit edilir.⁴⁵ Yeri gəlmişkən, qeyd etmək lazımdır ki, “nou-hau” dedikdə, əqli fəaliyyətin nəticəsi kimi kommersiya sirrinə aid edilən, qanunvericiliyə, yaxud sahibinin mülahizələrinə əsasən patentlə mühafizə olunmayan məlumatlar başa düşülür.⁴⁶

Bir sözlə, Azərbaycan qanunvericiliyində qudvil anlayışına o qədər də yer verilmir. Bu da, öz növbəsində, qudvilin qanunla qorunmasını şübhə altına almış olur.

Qudvil anlayışına digər dövlətlərin qanunvericiliklərində, məsələn ABŞ qanunvericiliyində də rast gəlmək mümkündür. Belə ki, ABŞ-da vergi qanunvericiliyinin bir hissəsi sayılan Daxili Gəlir Məcəlləsi (Internal Revenue Code) adlanan sənədin 197-ci paragrafında qudvilin və digər qeyri-maddi aktivlərin amortizasiyası və hüquqi mühafizəsindən bəhs edilir.⁴⁷ Göründüyü kimi, qudvil ABŞ qanunvericiliyində tənzim olunur və onunla bağlı əqli mülkiyyət hüquqları mühafizə altına alınır.

AİHM-nin “Van Marle və başqaları Niderlanda qarşı” işində qəbul etdiyi məhkəmə qərarında 1950-ci il Konvensiyasına əlavə edilmiş 1 nömrəli Əlavə Protokolun 1-ci maddəsi (mülkiyyətin mühafizəsi) şərh edilmişdir. Məhkəmə iş dair qərarında bəyan etmişdir ki, mühafizə edilən mülkiyyət adı altında daşınar və daşınmaz əmlakla yanaşı, qudvil də əhatə olunur.⁴⁸

Yuxarıda deyilənləri ümumiləşdirərək qeyd edilməlidir ki, Azərbaycan qanunvericiliyində bu məsələ ilə bağlı müəyyən dəyişikliklər edilməlidir, çünki müasir qloballaşan dünyada şirkətlərin və digər kommersiya quruluşlarının dəyəri yalnız maddi varlığa malik olan şeylərdən (məsələn şirkət səhmləri) ibarət deyil.

III. Sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi. Qanunsuz istifadə və hüquqi məsuliyyət

A. Konvensiya modeli

Paris Konvensiyasında sənaye mülkiyyəti obyektlərindən qanunsuz istifadə və bununla bağlı məsuliyyət məsələləri də öz əksini tapmışdır. Konvensiya sənaye mülkiyyətinin obyektini kimi rəsmi şəkildə qeydiyyatdan keçmiş sənaye nümunələrinin bütün İttifaq dövlətlərində mühafizəsinə təminat verir.⁴⁹ Patent sahibi tərəfindən İttifaq ölkələrindən birinə sənaye mülkiyyəti obyektlərinin idxal edilməsi ona dair hüquqların itirilməsi üçün

⁴⁵ “Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qətər Dövləti Hökuməti Arasında Sərmayələrin Təşviqi və Qarşılıqlı Qorunması Haqqında” Sazişin təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu, mad. 1 (2007).

⁴⁶ “Kommersiya sirri haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, mad. 2 (2001).

⁴⁷ ABŞ Daxili Gəlir Məcəlləsi, §197 (1986). Burada bax: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/26/197> (son baxış 20 aprel 2021).

⁴⁸ Case of Van Marle and Others v. Netherlands, Application no. 8543/79; 8674/79; 8675/79; 8685/79, (1986).

⁴⁹ Yuxarıda istinad 1, mad. 5.

əsas deyildir.⁵⁰ Qanunsuz istifadədən müdafiə hüququnun tanınmasının şərti olaraq, hər hansısa bir məhsulun üzərində patentin, faydalı modelin, əmtəə nişanının, yaxud sənaye nümunəsinin olması ilə bağlı göstərişin qoyulması tələb olunmur.⁵¹ Həmçinin bir firma adı bütün İttifaq dövlətlərində əmtəə nişanının tərkib hissəsi olub-olmamasından asılı olmayaraq, sənədləşdirmə və ya qeydiyyat məcburiyyəti olmadan qorunur.⁵²

Bununla yanaşı, Konvensiyada əmtəə nişanlarının da mühafizəsinə geniş yer ayrılmışdır. Lakin bu məsələ ilə bağlı danışımdan əvvəl Konvensiyada bəhs edilən “mənşə dövləti” anlayışından bəhs etmək lazımdır. Çünki “mənşə dövləti” anlayışını ətraflı şəkildə təhlil etmədən Konvensiyanın nə zaman və hansı müdafiə mexanizmlərindən istifadə etdiyini anlamaq çətindir.

1883-cü il Paris Konvensiyasına əsasən, mənşə dövlətində lazımı şəkildə qeydiyyatdan keçmiş hər bir əmtəə nişanı İttifaqın başqa ölkələrində elan edilə və bu maddədə göstərilən düzəlişlərlə olduğu kimi mühafizə oluna bilər.⁵³ Göründüyü kimi, Konvensiya bir İttifaq dövlətində rəsmi şəkildə qeydiyyatdan keçmiş sənaye mülkiyyəti obyektinin mühafizəsinə digər İttifaq dövlətləri ərazisində də təminat verir. Digər İttifaq dövlətləri sənaye mülkiyyəti obyektinin qeydiyyata alındığı zaman səlahiyyətli qurum tərəfindən verilmiş qeydiyyat haqqında şahadətnamənin təqdim edilməsini tələb edə bilər.⁵⁴ Bu zaman belə bir sual ortaya çıxır: mənşə dövləti nədir və ya hansı dövlət hesab edilir?

Adından da göründüyü kimi, mənşə dövləti dedikdə, sənaye mülkiyyəti obyektinin aid olduğu dövlət başa düşülür. Mənşə dövləti ərizəçinin real və həqiqi sənaye müəssisəsi yerləşən istənilən İttifaq dövləti hesab edilir. Əgər İttifaq dövlətlərindən heç birində belə bir müəssisə mövcud deyildirsə, bu halda ərizəçinin faktiki yaşadığı İttifaq dövləti, əgər şəxs, ümumiyyətlə, İttifaq dövlətlərindən heç birində yaşamırsa, bu halda vətəndaşı olduğu İttifaq dövləti mənşə dövlət hesab edilir.⁵⁵

Əmtəə nişanının mənşə dövlətini müəyyənləşdirdikdən sonra mühafizə predmeti olub-olmadığını aydınlaşdırmaq lazımdır. Konvensiyanın 6 quinqes maddəsinin B bəndinin 2-ci hissəsinin təhlilindən belə nəticə ortaya çıxır ki, əmtəə nişanının mühafizə predmeti olub-olmadığını təyin etmək üçün bütün faktik əlamətlərini, etibarsız hesab edilə bilməsi üçün əsasların olub-olmamasını və tətbiq olunma müddətini nəzərə almaq lazımdır.⁵⁶

Konvensiyanın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndində qeyd edilib ki, “əgər hansısa mal və ya əmtəə, əmtəə nişanı və yaxud firma adı ilə qanunsuz şəkildə

⁵⁰ Yəni orada.

⁵¹ Yəni orada.

⁵² Yəni orada, madd. 8.

⁵³ Yəni orada, madd. 6.

⁵⁴ Yəni orada.

⁵⁵ Yəni orada.

⁵⁶ Yəni orada.

təchiz edilmişdirsə, İttifaq ölkəsinə idxal prosesi zamanı üzərinə həbs qoyula bilər".⁵⁷ Həmçinin həmin maddədə qeyd edilmişdir ki, "mal və ya əmtəə üzərinə həbs onun əmtəə nişanı və ya firma adı ilə qanunsuz şəkildə damğalandığı ölkədə də qoyula bilər. Əgər mal və ya əmtəə tranzitlə aparılırsa, bu halda səlahiyyətli dövlət orqanları onu həbs etmək öhdəliyi daşıyırlar".⁵⁸

Mal və ya əmtəənin üzərinə həbs qoyulması məsələsi İttifaq dövlətlərinin qanunvericiliklərində bir-birindən fərqli şəkildə tənzim olunur. Paris Konvensiyasının 9-cu maddəsində qeyd edilmişdir ki, "əgər İttifaq dövlətinin yerli qanunvericiliyində idxal prosesi zamanı mal və ya əmtəənin üzərinə həbs qoyula biləcəyi nəzərdə tutulmamışdırsa, bu halda idxal tamamilə dayandırılmalıdır və ya mal və ya əmtəənin üzərinə idxal prosesindən sonra həbs qoyula bilər".⁵⁹ Əgər İttifaq ölkəsinin qanunvericiliyi yuxarıda göstərilənlərdən heç birini tətbiq etməyə imkan vermirsə, bu halda qanunvericilikdə müvafiq dəyişikliklər aparılana qədər bu tədbirlər İttifaq ölkəsində olan vətəndaşlar üçün mövcud olan hərəkət və vasitələrlə əvəz ediləcəkdir.⁶⁰ Məhsul üzərinə həbs qoyulması ilə bağlı müddəaları əmtəə nişanlarının beynəlxalq qeydiyyatının Madrid sistemini yaradan 1891-ci il Madrid sazişinin 1-ci maddəsinin 2-ci və 3-cü bəndlərində də görmək mümkündür.⁶¹

Paris Konvensiyası İttifaq dövlətlərinin üzərinə sənaye mülkiyyəti obyektlərinin qanunsuz istifadəsi ilə yanaşı, haqsız rəqabətdən müdafiə etmə öhdəliyi də qoyur. Konvensiyada haqsız rəqabətə sənaye və ticarət sahəsində vicdanlı və dürüst olmayan istənilən tətbiq və ya təcrübə kimi anlayış verilir.⁶² Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyində olduğu kimi, Konvensiya da haqsız rəqabət hesab edilən halların əhatə dairəsini qeyd edir, lakin ikisinin müqayisəli təhlilinə baxdıqda Azərbaycan qanunvericiliyinin bu barədə yanaşmasının daha uğurlu olduğunu hesab etmək mümkündür. Belə ki, Konvensiya haqsız rəqabətin 3 formasını qeyd etdiyi halda Azərbaycan Respublikasının "Haqsız rəqabət haqqında" Qanununda 6-dan çox forma (müvafiq maddələrin müddəalarını təhlil etdikdə sayın daha çox olacağı açıq-aşkar ortadadır) təsbit edilmişdir.⁶³ Konvensiyanın 10 bis maddəsinə əsasən, aşağıdakılar haqsız rəqabət hesab edilir və qadağandır:⁶⁴

- 1) Rəqibinin müəssisəsi, malları və sənaye və ya ticarət fəaliyyətləri ilə əlaqəli hər hansı bir şəkildə qarışıqlıq yarada biləcək bütün hərəkətlər;

⁵⁷ Yəni orada, mad. 9.

⁵⁸ Yəni orada.

⁵⁹ Yəni orada.

⁶⁰ Yəni orada.

⁶¹ Madrid Agreement for the Repression of False or Deceptive Indications of Source on Goods, art. 1 (1891).

⁶² Yəni orada, mad. 10 bis.

⁶³ "Haqsız rəqabət haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, mad. 3 (1995).

⁶⁴ Yuxarıda istinad 1, mad. 10 bis.

- 2) Ticarət fəaliyyəti sahəsindəki rəqibinin müəssisəsini, mallarını və ya bütün fəaliyyətini nüfuzdan sala biləcək uydurma iddialar;
- 3) Kommersiya fəaliyyətini yerinə yetirərkən məhsulun xarakteri, hazırlanma qaydası, xüsusiyyətləri, yararlılığı və yaxud miqdarı barədə cəmiyyəti çaşdırma biləcək göstərişlər.

Konvensiyada da İttifaq dövlətləri üzərinə öz ərazisində digər İttifaq dövlətləri vətəndaşlarını yuxarıda bəhs edilən bütün qadağan edilmiş fəaliyyətdən effektiv müdafiə etmə öhdəliyi qoyulur və İttifaq dövlətləri də qanunvericilikləri ilə ziddiyyət təşkil etməyən fəaliyyətlə məşğul olan istehsalçılar, istehsalçı müəssisələri və tacirləri, həmçinin onları təmsil edən ittifaq və birlikləri bəhs edilən bütün qanunsuz fəaliyyətdən qorumaq öhdəliyi daşıyırlar.⁶⁵

Son olaraq, vaxtilə Konvensiyanın qəbul edilməsi üçün əsas olan sərgilərdə sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi məsələsindən də danışmaq lazımdır. Belə ki, Konvensiyanın 11-ci maddəsində qeyd edildiyi kimi, sənaye mülkiyyəti obyektlərinin beynəlxalq sərgilərdə də mühafizəsinə təminat verilir.⁶⁶ İttifaq ölkələri öz daxili qanunvericiliyinə uyğun olaraq, beynəlxalq sərgilərdə nümayiş etdirilən sənaye mülkiyyəti obyektlərinin müvəqqəti mühafizəsini təmin etmək öhdəliyi daşıyır.⁶⁷

Paris Konvensiyasının müvafiq maddələrinin təhlilindən də aydın olduğu kimi, Konvensiyaya əsasən qanuni şəkildə qeydiyyatdan keçmiş sənaye mülkiyyəti obyektləri mühafizə predmeti hesab edilir və onların mənşə dövlətində, digər İttifaq dövlətlərində, eləcə də beynəlxalq sərgilərdə mühafizəsinə təminat verilir. Nəticə etibarilə, Konvensiyada sənaye mülkiyyəti obyektlərinin mühafizəsi ilə bağlı müvafiq tədbirlər görmək dövlətlərin üzərinə öhdəlik kimi qoyulur və hüquqi pozuntu halında sənaye mülkiyyəti obyekti ilə təchiz edilmiş mal və ya əmtəənin üzərinə həbs qoyulması mümkün hesab edilir.

B. Azərbaycan modeli

Sənaye mülkiyyəti obyektlərinin mühafizəsinin Azərbaycan modeli dedikdə, sənaye mülkiyyəti obyektlərinin mühafizəsini təmin edən normativ-hüquqi aktların məcmusu başa düşülməlidir. Burada söhbət "Patent haqqında" və "Əmtəə nişanı və coğrafi göstəricilər haqqında" Qanundan gedir. Azərbaycan Respublikasında patentlərin hüquqi mühafizəsi "Patent haqqında" Qanunda verilmişdir. Belə ki, həmin Qanunun 3-cü maddəsində qeyd edilir ki, "ixtira, faydalı model və sənaye nümunələrinə hüquqlar dövlət tərəfindən qorunur və patentlə təsdiq edilir. Patent, ixtira, faydalı model və

⁶⁵ Yəne orada, mad. 10 ter.

⁶⁶ Yəne orada, mad. 11.

⁶⁷ Yəne orada.

sənaye nümunəsinə müəllifliyi və ilkinliyi təsdiq edir və onlardan istifadə etmək üçün müstəsna hüquq verir".⁶⁸

Göründüyü kimi, müvafiq Qanun sənaye mülkiyyətinin obyektini kimi dövlət qeydiyyatından keçmiş və patentlə təsdiq edilmiş ixtira faydalı model və sənaye nümunələrinin yalnız Azərbaycan Respublikası ərazisində deyil, digər dövlətlərin ərazisində də hüquqi mühafizə ilə təmin edir. Paris Konvensiyasında da olduğu kimi, burada hüquqi mühafizəni istisna edən hallar mövcuddur. Bu halda qanunvericilik həmin sənaye mülkiyyəti obyektlərindən istifadəni də qadağan edir. Belə ki, Qanunun 3-cü maddəsindən aydın olur ki, əgər ixtira faydalı model və sənaye nümunəsi ictimai mənafeyə, humanizm və əxlaq prinsiplərinə ziddirsə, habelə insanların həyat və sağlamlıqlarına, flora və faunanın mühafizəsinə, həmçinin ətraf mühitə ciddi ziyan vura bilərsə, belə ixtira, faydalı model və sənaye nümunəsi patentlə mühafizə edilmir.⁶⁹

Paris Konvensiyası ilə AR qanunvericiliyini müqayisəli təhlil etdikdə bəzi müddəaların qanunvericilikdə daha detallı şəkildə verildiyini görmək olar. Qanunvericilikdə ixtira, faydalı model və sənaye nümunəsinin mühafizəsi ilə bağlı hüquqi müdafiə üsulları və görülə biləcək tədbirlərin dairəsi qəti şəkildə göstərilmişdir.⁷⁰ Hüququ pozulduğunu iddia edən şəxs inzibati və məhkəmə qaydasında pozulmuş hüququnu mübahisələndirə bilər. Şəxs inzibati qaydada Əqli Mülkiyyət Agentliyinin Apellyasiya Şurasına müraciət edə bilər.⁷¹

Apellyasiya Şurasına müraciət etmiş şəxsin müraciətində patentin tam və ya qismən etibarsız hesab olunması barədə səbəblər dəqiq şəkildə göstərməlidir. Patentin tam etibarsız hesab edilməsi üçün aşağıdakılardan biri sübuta yetirilməlidir:⁷²

- 1) Patentin "Patent haqqında" Qanunun 7, 8, 9-cü maddələrinə, yəni patent qabiliyyəti şərtlərinə uyğun olmadığı;
- 2) Patent təsviri mütəxəssis tərəfindən həyata keçirilməsi üçün aydın və tam açıqlanmadığı;
- 3) Patentlə verilən hüququn həcmi ilkin iddia sənədinin həddlərindən kənara çıxdığı;
- 4) Patent hüququna malik olmayan şəxsə patent verildiyi.

Sənaye mülkiyyətinin obyektini kimi Azərbaycan Respublikasında qeydiyyata alınan əmtəə nişanlarının və coğrafi göstəricilərin hüquqi mühafizəsi Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq sazişlərə və müqavilələrə uyğun olaraq həyata keçirilir.⁷³ Belə ki, əmtəə nişanı

⁶⁸ Yuxarıda istinad 9, maddə 3.

⁶⁹ Yenə orada.

⁷⁰ Sabir Allahverdiyev, Azərbaycan Respublikasının Mülki Hüququ III Cild IV Kitab, 388 (2008).

⁷¹ "Azərbaycan Respublikası Əqli Mülkiyyət Agentliyinin sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi sahəsində mübahisələrə baxan Apellyasiya Şurası haqqında" Əsasnamə, maddə 1 (2000).

⁷² Yenə orada.

⁷³ Yuxarıda istinad 21, maddə 3.

sahibinin razılığı olmadan ondan istifadə edilməsi qeydə alınmış əmtəə nişanına dair hüquqların pozulması sayılır və maraqlı tərəfin tələbi ilə onun qeydiyyatından imtina edilir və ya qeydiyyata alınmışsa, qeydiyyat etibarsız sayılır.⁷⁴ Həmçinin qeydiyyata alınan geniş tanınmış əmtəə nişanının başqa şəxs tərəfindən istifadə edilməsi geniş tanınmış əmtəə nişanı sahibinə ziyan vurarsa, bu halda geniş tanınmış əmtəə nişanı sahibi hüquqlarının pozulması ilə əlaqədar olaraq Apellyasiya Şurasına müraciət edə bilər.⁷⁵

Əgər şəxs əmtəə nişanının qeydiyyatının etibarsız sayılması və ona dair şəhadətnamənin ləğv edilməsi ilə bağlı müraciət edərsə, etiraza 3 ay müddətində baxılır və müvafiq qərar qəbul edilir.⁷⁶ Əmtəə nişanı aşağıdakı hallarda etibarsız hesab edilir:⁷⁷

- 1) Əmtəə nişanı qüvvədə olduğu müddətdə, müəyyən növ mallarda ümumi şəkildə istifadə olunan nişanlara çevrildikdə;
- 2) Əmtəə nişanı qüvvədə olduğu müddətdə tam və ya qismən, "Sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi üzrə Paris Konvensiyası"-nın iştirakçısı olan dövlətlərin hər hansı birində, əmtəə nişanının sahibi ilə bilavasitə və ya dolayı yolla əlaqəsi olan şəxsin, nümayəndənin, agentin adına, Konvensiyanın 6 maddəsinin tələbləri pozulmaqla verildikdə.

Coğrafi göstəricilərin qeydiyyatı isə aşağıdakı hallarda etibarsız hesab edilir:⁷⁸

- 1) Coğrafi məkanda təbiət amilləri dəyişdiyi halda;
- 2) Coğrafi göstəricidən istifadə edildiyi əmtəə ona aid olan xüsusi keyfiyyətlərini itirdiyi halda.

Azərbaycan Respublikasında geniş tanınmış əmtəə nişanına hüquq geniş tanınmış əmtəə nişanları ilə bağlı Konvensiya və qanunvericilik tələbi pozulmaqla verilmişsə, habelə geniş tanınmış əmtəə nişanı qüvvəsini itirmişsə, qüvvədə olduğu müddət ərzində ona qarşı verilmiş etiraz əsasında tamamilə və ya qismən etibarsız hesab edilə bilər.⁷⁹ Bununla bağlı, maraqlı şəxs dövlət rüsumu ödəmək şərti ilə Apellyasiya Şurasına müraciət edə bilər.⁸⁰ Müraciətə mahiyyətindən asılı olaraq, Əsasnamə ilə müəyyən edilmiş müddətlərdə baxılır və baxıldıqdan sonra Apellyasiya Şurası müvafiq qərar qəbul edir. Apellyasiya Şurası işin nəticəsinə uyğun olaraq ya etirazı təmin etmir, ya tam təmin edir, ya da qismən təmin edir.⁸¹

⁷⁴ Yəni orada, mad. 32.

⁷⁵ Yəni orada, mad. 3.

⁷⁶ Yuxarıda istinad 72, mad. 5.

⁷⁷ Yuxarıda istinad 21, mad. 29.

⁷⁸ Yəni orada.

⁷⁹ Yəni orada.

⁸⁰ "Dövlət Rüsumu haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, mad. 18.34 (2001).

"Dövlət Rüsumu haqqında" Qanuna müvafiq olaraq əmtəə nişanına dair iddia sənədi barəsində ekspertizanın qərarına qarşı - 60 manat; coğrafi göstəriciyə dair iddia sənədi barəsində ekspertizanın qərarına qarşı - 35 manat; qeydə alınmış əmtəə nişanına qarşı - 80 manat; qeydə alınmış coğrafi göstəriciyə qarşı - 45 manat; geniş tanınmış əmtəə nişanına qarşı verilmiş etirazla bağlı Apellyasiya Şurasına müraciət üçün - 120 manat dövlət rüsumu təşkil edir.

⁸¹ Yuxarıda istinad 72, mad. 8 (2000).

Paris Konvensiyasının 12-ci maddəsinə əsasən, yaradılan Əqli Mülkiyyət Agentliyinin tabeliyində Əqli Mülkiyyət Hüquqlarının Təminatı Mərkəzi də fəaliyyət göstərir. Nazirlər Kabineti tərəfindən qəbul edilən Mərkəzin Nizamnaməsində fəaliyyət istiqamətlərindən biri kimi əqli mülkiyyət hüquqlarının təminatı ilə bağlı müvafiq tədbirlər görmək fəaliyyəti də qeyd edilib.⁸² Daha sonra Nizamnamənin 3-cü maddəsində Mərkəzin vəzifələri də ayrı-ayrılıqda sadalanmış, lakin hüquqi mühafizə mexanizmindən bəhs edilməmişdir.⁸³ Mərkəzin rəsmi səhifəsində də bununla bağlı hər hansı idarədaxili akta rast gəlinməmişdir. Buradan belə nəticə çıxır ki, Mərkəz sadəcə tabe olduğu Agentliyin həyata keçirdiyi və ya keçirəcəyi tədbirlərlə bağlı təklif və məsləhətlər verməklə, yəni daha çox preventiv xarakterli tədbirlər görməklə kifayətlənir. Lakin hər bir halda Nizamnamədə əqli mülkiyyət hüquqlarının pozuntusu zamanı məhz Mərkəz tərəfindən hansı tədbirlərin görüldüyü ilə bağlı dəqiqləşdirilmənin aparılmasına ehtiyac vardır.

İnzibati qaydada hüquqların müdafiəsi mexanizmindən danışıldı. İndi isə digər bir müdafiə mexanizmi olan məhkəməyə müraciət barəsində məlumat veriləcək. “Azərbaycan Respublikası Əqli Mülkiyyət Agentliyinin sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi sahəsində mübahisələrə baxan Apellyasiya Şurası haqqında” Əsasnamənin 1.5 və 10.3-cü maddələrinin təhlilindən belə nəticəyə gəlmək olur ki, məhkəməyə müraciət iki formada edilə bilər:⁸⁴

- 1) İnzibati orqanın qəbul etdiyi aktdan məhkəməyə şikayət;
- 2) Hüquqların pozulması bağlı məhkəməyə birbaşa şikayət.

Apellyasiya Şurası haqqında Əsasnamənin 10-cu maddəsində qeyd edilir ki, “Şuranın qərarının alındığı tarixdən 3 ay ərzində Azərbaycan Respublikasının İnzibati Prosesual Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş qaydada məhkəməyə şikayət verilə bilər”.⁸⁵

Bununla yanaşı, “Patent haqqında” Qanunun 24-cü maddəsində patent hüququna malik şəxsin patent hüquqlarını pozan şəxslərin Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinə və Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinə uyğun olaraq məsuliyyət daşdığı qeyd edilmişdir.⁸⁶ Həmçinin patent sahibi patenti pozmuş hüquqi və ya fiziki şəxslə ona dəymiş zərərin ödənilməsi barədə razılığa gələ bilmədiyi halda mübahisələrə Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosesual Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş qaydada məhkəmədə baxıla bilər.⁸⁷

Əvvəl sözügedən hüquqların pozulması ilə bağlı İnzibati Xətalər Məcəlləsinə nəzər yetirmək lazımdır. İnzibati Xətalər Məcəlləsində heç bir

⁸² Azərbaycan Respublikasının Əqli Mülkiyyət Agentliyinin tabeliyində olan Əqli Mülkiyyət Hüquqlarının Təminatı Mərkəzinin Nizamnaməsi, mad. 2 (2018).

⁸³ Yəni orada, mad. 3

⁸⁴ Yuxarıda istinad 72, mad.1 və 10.

⁸⁵ Yəni orada.

⁸⁶ Yuxarıda istinad 9, mad. 24.

⁸⁷ Yəni orada.

yerdə maddə başlığı kimi patent sözündən istifadə edilməmişdir. Bu ilk baxışdan patent hüquqları ilə bağlı inzibati hüquqpozmaların, ümumiyyətlə, qanunvericilikdə təsbit edilmədiyi kimi anlaşıla bilər. Əslində isə qanunvericilik İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 185 və 186-cı maddələrində müəlliflik və əlaqəli hüquqların, həm də inteqral sxem topologiyasından istifadə ilə bağlı hüquqların pozulmasına görə inzibati məsuliyyət müəyyən edib. İlk olaraq qeyd edilməlidir ki, müəlliflik hüquqları və əlaqəli hüquqlar sənaye mülkiyyəti yox, əqli mülkiyyət obyektlərinə aid edilir. 186-cı maddədə təsbit edilən inteqral sxem topologiyasının isə sənaye mülkiyyətinə aid olduğu doğrudur (hər nə qədər qanunverici obyekt kimi tanımasa da) və mühafizə altına alınması da mütərəqqi haldır. Lakin unutmamaq lazımdır ki, sənaye mülkiyyəti ən geniş formada başa düşülməlidir və sənaye mülkiyyəti obyektlərinin dairəsi inteqral sxem topologiyası ilə məhdudlaşmır.

Aydın olduğu kimi, qanunvericilik Məcəlləni qəbul edərkən sənaye mülkiyyətinin mühafizəsinə yetəri qədər diqqət yetirməmiş, nəticədə sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi ilə bağlı belə bir vəziyyət yaranmışdır. Hal-hazırda İXM-də şəxsən sənaye mülkiyyəti ilə bağlı hüquqları, belə demək mümkündürsə, qorunmur və gələcəkdə ayrıca inzibati xəta kimi sənaye mülkiyyətinə dair hüquqların pozulması müddəasının əlavə edilməsinə zərurət vardır. Ümumilikdə, İXM-ni nəzərdən keçirdikdə patent sözünün cəmi 2 yerdə işlədildiyini görmək mümkündür. Bunlardan biri geodeziya və kartoqrafiya haqqında qanunvericiliyin pozulması ilə, digəri isə toxumçuluq haqqında qanunvericiliyin pozulması ilə bağlı və yalnız maddə daxilində əməlin edilmə üsullarının tərkibində işlədilmişdir.⁸⁸

İnzibati Xətlər Məcəlləsinə nəzərən, Cinayət Məcəlləsi sənaye mülkiyyəti hüquqlarının pozuntusu ilə bağlı daha təkmil hesab edilə bilər. Belə ki, Məcəllənin 166-cı maddəsi qanunvericilik tərəfindən qəti şəkildə "ixtiraçılıq və patent hüquqlarının pozulması" adlandırılmışdır. Sözügedən maddəyə əsasən, "ixtira və səmərələşdirici təklifdən qanunsuz istifadə, həmçinin səmərələşdirici təklifin mahiyyəti barəsində müəllifin razılığı olmadan məlumatların yayılması, müəllifliyin mənimsənilməsi və şəxsi şərikli müəllifliyə cəlb etmə patent hüquqlarının pozulması sayılır".⁸⁹ Maddədə patent hüquqlarının pozulmasına görə "1000 manatdan 2000 manatadək miqdarda cərimə və ya üç yüz iyirmi saatdan dörd yüz səksən saatadək ictimai işlər ilə cəzalandırma" nəzərdə tutulmuşdur.⁹⁰ Maddəyə diqqətlə nəzər yetirdikdə onun qüsurlu olduğunu görmək mümkündür. Maddədə səmərələşdirici təklif anlayışından istifadə edilmişdir. Lakin səmərələşdirici təklifin leqal anlayışı və ya ona olan hüquqların necə yarandığı əqli mülkiyyət

⁸⁸ Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətlər Məcəlləsi, mad. 270 və 287 (2015).

⁸⁹ Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi, mad. 166 (1999).

⁹⁰ Yəni orada.

sahəsində qəbul olunmuş heç bir normativ-hüquqi aktda öz əksini tapmamışdır.⁹¹

Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatını təsis edən Konvensiyanın 2-ci maddəsində əqli mülkiyyət hüququnun obyektləri siyahısında da bilavasitə səmərələşdirici təklif göstərilməmişdir. Habelə, Konstitusiyanın 30-cu maddəsində təsbit edilən ixtiraçılıq hüququnun da digər qanunvericilik aktlarında leqal anlayışının verilmədiyi, buna görə də bir qədər mücərrəd qaldığı görünməkdədir.⁹² Bu baxımdan qanunvericilik aktları arasında ciddi bir kolliziya olduğu açıq-aşkar ortadadır. Çünki bir normativ-hüquqi aktda təsbit edilməmiş hüquq digər normativ-hüquqi aktda mühafizə altına alınır və pozulması halında məsuliyyət müəyyən edilir.

Sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi ilə bağlı normativ-hüquqi aktların digər bir problemi normalarda nəzərdə tutulan sanksiya ilə bağlıdır. Sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi ilə bağlı normaların sanksiyasında nəzərdə tutulan cəza digər dövlətlərin qanunvericiliyində nəzərdə tutulan cəzalara münasibətdə çox azdır. Məsələn Rusiyanın Cinayət Məcəlləsində ixtiraçılıq və patent hüquqlarının pozulmasına görə 200 min rubl (təqribən 4500 AZN – yəni Azərbaycanda tətbiq olunan sanksiyanın iki qatı) cərimə, 180 saatdan 240 saata qədər ictimai işlər və ya 2 il müddətinə azadlıqdan məhrum etmə cəzası ilə cəzalandırılır.⁹³ Hesab edirik ki, qanunvericilikdə bu məsələlərlə də bağlı müəyyən tədbirlər görülməli, müəyyən dəyişikliklər edilməlidir.

Patent hüquqlarından fərqli olaraq, əmtəə nişanlarının istifadəsi ilə bağlı hüquq pozuntusu İXM-nin 412-ci maddəsində öz təsbitini ayrıca norma kimi tapmışdır. Həmçinin bu norma kifayət qədər də mütərəqqi hesab edilməlidir. Çünki dəqiq bir sanksiya müəyyən edilməmişdir. Normada qeyd edilmişdir ki, belə əməl ziyanın (əldə edilmiş gəlirin) iki misləndən dörd mislinədək miqdarda cərimə ilə cəzalandırılır.⁹⁴ Qonşu dövlətlərin, məsələn Rusiyanın qanunvericiliyinə nəzər salsaq, qanunvericiliyin sanksiyası konkret pul məbləği ilə məhdudlaşdırdığını görə bilərik.⁹⁵ Bu məsələdə Azərbaycan qanunvericiliyinin yanaşmasının daha səmərəli olduğunu söyləmək olar.

Lakin coğrafi göstəricilərə münasibətdə vəziyyət heç də ürəkaçan deyil. Təəssüflər olsun ki, qanunvericilik nə İXM-də, nə də Cinayət Məcəlləsində coğrafi göstəriciləri normada təsbit etmiş, dolayısı ilə coğrafi göstəricilərin hüquqi mühafizə altında olub-olmadığı yenə də sual altında qalmışdır. Əmtəə nişanlarının qanunsuz istifadəsi ilə bağlı cinayət məsuliyyətinə gəldikdə isə bu məsələ CM-nin 197-ci maddəsində təsbit edilmişdir. Maddənin sanksiyası İXM-də olduğu kimi, dəqiq məbləğ müəyyən etməmiş,

⁹¹ Nəzərova Zəhra, *Patent Qanunvericiliyinin (De Lege Ferenda) Müqayisəli Təhlili: Patent Müvəkkillərinin Statusu, Yetərsiz Məsuliyyət və bəzi İnstitusional Məsələlər Kontekstində*, 5 Bakı Dövlət Universiteti Tələbə Hüquq Jurnalı 277, 284 (2019).

⁹² Yenə orada, 284.

⁹³ Rusiya Federasiyası Cinayət Məcəlləsi, mad. 147 (1996).

⁹⁴ Yuxarıda istinad 89, mad. 412.

⁹⁵ Rusiya Federasiyası İnzibati Xətlər Məcəlləsi, mad. 7.12 (2001).

“iki mislindən üç mislinədək” ifadəsindən istifadə etmişdir ki, bunu da uğurlu hesab etmək olar.⁹⁶

Azərbaycan Respublikasında sənaye mülkiyyəti obyektlərinə olan hüquqların pozuntusundan danışdıqda zərərin əvəzinin ödənilməsi zamanı zərərverən tərəfin hansı xərcləri ödəməli olduğunu müəyyən etmək də zəruridir. Bununla bağlı “Əqli mülkiyyət hüquqlarının təminatı və piratçılığa qarşı mübarizə haqqında” və “Haqsız rəqabət haqqında” Qanunlara nəzər yetirmək lazımdır. “Əqli mülkiyyət hüquqlarının təminatı və piratçılığa qarşı mübarizə haqqında” Qanunda aşağıdakıların ödənilməli olduğu qeyd edilib:⁹⁷

- 1) Hüquq sahibinə məxsus olan əqli mülkiyyətdən qeyri-qanuni istifadə nəticəsində hüquqpozmaya yol vermiş şəxsin əldə etdiyi gəlirlər;
- 2) Hüquq sahibinin pozulmuş hüquqlarının bərpası üçün vəkilə ödədiyi haqq da daxil olmaqla, çəkdiyi və çəkməli olduğu xərclər;
- 3) Hüquqları pozulmasaydı, hüquq sahibinin ona məxsus olan əqli mülkiyyəti qanuni istifadəyə verəcəyi təqdirdə əldə edəcəyi gəlirlər (əldən çıxmış fayda).

Əvvəl də qeyd edildiyi kimi, 1883-cü il Paris Konvensiyasında sənaye mülkiyyəti anlayışı ən geniş mənada başa düşülür və onun obyektini qismində qeyri-səmimi rəqabət də ehtiva olunur. Azərbaycan Respublikasında bu məsələlər “Haqsız rəqabət haqqında” Qanunla tənzimlənir. Əvvəlki paraqrafda Azərbaycan qanunvericiliyinin bu məsələdə Konvensiyadan daha təkmlil olduğu vurğulanmışdı, çünki qanunvericiliyin haqsız rəqabət hesab edilən halları daha geniş və dəqiq şəkildə təsbit etdiyini söyləmək mümkündür. “Haqsız rəqabət haqqında” Qanunun 1-ci maddəsində qeyd edilir ki, “haqsız rəqabət bazar subyektlərinin sahibkarlıq fəaliyyətində mövcud qanunvericiliyə zidd və ədalətsiz üsullarla üstünlük əldə etməyə yönəlmiş, bununla da digər bazar subyektlərinə (rəqiblərinə) zərər vura bilən, yaxud onların işgüzarlıq nüfuzuna xələl yetirə bilən hərəkətləridir”.⁹⁸ Qanunda haqsız rəqabət hesab edilən hallar bunlardır:⁹⁹

- 1) Rəqibin təsərrüfat fəaliyyətinin təqlidi;
- 2) Rəqibin təsərrüfat fəaliyyətinin nüfuzdan salınması;
- 3) Rəqibin təsərrüfat fəaliyyətinə müdaxilə;
- 4) Haqsız sahibkarlıq fəaliyyəti;
- 5) Haqsız işgüzarlıq davranışı;
- 6) İstehlakçıların çaşdırılması.

Lakin haqsız rəqabət sadəcə bu sadalananlardan ibarət deyildir. Haqsız rəqabətə verilən anlayışdan başqa bir sıra fəaliyyətlərin də bu sıralamaya aid

⁹⁶ Yuxarıda istinad 90, mad. 197.

⁹⁷ “Əqli mülkiyyət hüquqlarının təminatı və piratçılığa qarşı mübarizə haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, mad. 6 (2012).

⁹⁸ Yuxarıda istinad 64, mad. 1.

⁹⁹ Yenə orada, mad. 3.

edilə biləcəyini söyləmək olar. Müəllif Mübariz Yolçuyevin dediyinə görə, bu siyahını daha da genişləndirmək olar:¹⁰⁰

- İddiənin böyük xərclər sərf edərək istehsal etdiyi iş məhsullarının cavabdeh tərəfindən heç bir xərc sərf edilmədən istifadə etməsi, yəni parazit rəqabət;
- Bir firmanın təqlid və pirat məhsul istehsal etdiyini göstərən sözlərin istehlakçını xəbərdar etmədən daha irəli işgüzar adətlərin qəbul etdiyi toleransı da aşaraq incidici və pisləyici bir məqsəd daşması;
- Hər hansı bir şəxsin bunu hüququ olmadığı halda iş yeri sənədlərində və ya iş yerində çalışan şəxslərin iş paltarlarında yer alan işarə və yazılar ilə özünü səlahiyyətli təmir-servisi kimi göstərməsi və s.

Haqsız rəqabətə yol verən şəxslərin məsuliyyətə cəlb ediləcəyi həm İXM, həm CM, həm də “Haqsız rəqabət haqqında” Qanunda təsbit edilmişdir. İnzibati Xətalər Məcəlləsində bu 428-ci maddənin, yəni reklam haqqında qanunvericiliyin pozulmasının tərkibində göstərilmişdir.¹⁰¹ Eyni şəkildə, Cinayət Məcəlləsində də “bilə-bilə yalan reklam etmə” (maddə 198) və “istehlakçıları aldatma” (maddə 200) maddələrində də haqsız rəqabətin formaları əhatə olunur.¹⁰² Lakin nə İXM-də, nə də CM-də “Haqsız rəqabət haqqında qanunvericiliyin müddəalarının pozulması” başlığı altında hər hansı bir norma mövcud deyildir. Cinayət məcəlləsində haqsız rəqabətin iki forması - “bilə-bilə yalan reklam etmə” və “istehlakçıları aldatma” kimi hərəkətlər öz təsbitini tapmışdır. Lakin qeyd edilən iki qanunazidd əməl haqsız rəqabətin formalarının sadəcə bir qismini təşkil edir. Azərbaycan qanunvericiliyində bu məsələ ilə də bağlı müəyyən dəyişikliklər edilməlidir.

Haqsız rəqabətlə bağlı hüquqi məsuliyyət, əsasən eyni adlı qanunun müvafiq maddələrində əks olunub. Burada müvafiq məsələlərlə Azərbaycan Respublikasında antiinhisar siyasətini həyata keçirən mərkəzi icra hakimiyyəti orqanı məşğul olur. Qanunda qeyd edilir ki, AR İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Antiinhisar və İstehlak Bazarına Nəzarət Xidməti “Haqsız rəqabət haqqında” Qanunun pozulmasına görə müəyyən səlahiyyətlərə malikdir:¹⁰³

- Bazar subyektlərinə və onların vəzifəli şəxslərinə qanun pozuntusunun dayandırılması və onun nəticələrinin aradan qaldırılması ilə bağlı icrası məcburi olan göstərişlərin verilməsi;
- Haqsız rəqabət nəticəsində əldə olunmuş mənfəətin büdcəyə ödənilməsi və ya vurulmuş zərərin ödənilməsi ilə bağlı məhkəməyə iddia ilə müraciət edilməsi və s.

¹⁰⁰ Yolçuyev Mübariz, *Azərbaycan Hukukunda Marka Hakkının Korunması*, 12 Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 199, 210 (2008).

¹⁰¹ Yuxarıda istinad 89, mad. 428.

¹⁰² Yuxarıda istinad 90, mad. 198 və 200.

¹⁰³ Yuxarıda istinad 63, mad. 12.

Qanunda maliyyə sanksiyaları yenə də dəqiq məbləğlə deyil, vurulmuş ziyanın misli və ya vurulmuş ziyandan gələn gəlirin faizləri şəklində göstərilmişdir. Məsələn şəxs haqsız sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olduqda bu əməl satılmış malların 10%-i məbləğində cərimə ilə cəzalandırılır.¹⁰⁴

Qanunu pozan şəxslər məsuliyyətə cəlb edilməklə yanaşı, vurulan zərəri də ödəmək öhdəliyi daşıyırlar. “Əmtəə nişanı və coğrafi göstəricilər haqqında” Qanunun 34-cü maddəsi xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Bu maddəyə görə, “əmtəə nişanından və coğrafi göstəricidən qanunsuz olaraq qismən və ya tamamilə istifadə edən hüquq sahibinin tələbi ilə istifadəyə son qoymalı və nişan sahibinə dəyən ziyanı ödəməlidir”.¹⁰⁵

Ümumiyyətlə, hüququ pozulan şəxs Mülki Prosesual Məcəllənin 307.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq məhkəməyə müraciət etmək hüququna malikdir. Maraqlıdır ki, qanunvericilikdə məhkəmə aidiyyəti ilə bağlı da bəzi boşluqlar mövcuddur. Məsələn “Əmtəə nişanları və coğrafi göstəricilər haqqında” Qanunda məhkəmə aidiyyəti ilə bağlı heç bir məlumat qeyd edilməyib. İşə baxmaqda hansı məhkəmənin səlahiyyətli olduğunu isə yalnız MPM-yə baxaraq müəyyənləşdirmək mümkündür. Həmin müddəa MPM-nin 35-ci maddəsində belə təsbit edilir: “qanunla başqa hal nəzərdə tutulmamışdırsa, iddia cavabdehin rəsmi qeydə alındığı yerin məhkəməsinə verilir. Lakin səlahiyyətli məhkəmə iddia tərəflərinin tacir olub-olmadığını da diqqətə alaraq işə iqtisad yoxsa ümumi məhkəmədə baxılacağını müəyyən edə bilər”.¹⁰⁶ Haqsız rəqabətə məruz qalmış şəxsə dəyən zərərin mülki-prosessual qaydada qaytarılmasının hüquqi əsasını isə Mülki Prosesual Məcəllənin 307.11-ci maddəsi, yəni hüquqi əhəmiyyəti olan digər faktların müəyyən edilməsi təşkil edir.¹⁰⁷

Son olaraq, firma adı ilə bağlı bəzi məsələlərə də aydınlıq gətirilməlidir. Əvvəlcə, İXM və CM-də bununla bağlı hər hansı bir müddəa olmadığını qeyd etmək yerinə düşərdi. AR qanunvericiliyində yalnız Mülki Məcəllənin “Hüquqi şəxslər” adlanan fəslində firma adı ilə bağlı müddəalara rast gəlmək mümkündür. Həmin Məcəllənin 50-ci maddəsinə görə, “qanunla müəyyənləşdirilmiş qaydada qeydə alınmış hüquqi şəxsin firma adından istifadəyə müstəsna hüququ vardır və başqasının qeydə alınmış firma adından haqsız istifadə edən şəxs firma adına hüququ olanın tələbi ilə ondan istifadəyə son qoymalı və vurduğu zərərin əvəzini ödəməlidir”.¹⁰⁸ Həmçinin “Hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatı və dövlət reyestri haqqında” Qanunun 11-ci maddəsində deyilir ki, “firma adlarının qorunması haqqında qanunvericiliyin tələbləri pozulduqda hüquqi şəxs statusu almaq istəyən

¹⁰⁴ Yenə orada.

¹⁰⁵ Yuxarıda istinad 21, mad. 34.

¹⁰⁶ Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosesual Məcəlləsi, mad. 307 (1999).

¹⁰⁷ Yenə orada, mad. 35.

¹⁰⁸ Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi, mad. 50 (1999).

qurumun, habelə xarici hüquqi şəxsin nümayəndəlik və ya filialının dövlət qeydiyyatına alınmasından imtina edilə bilər".¹⁰⁹

Beləliklə, sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi məsələsi ilə bağlı Azərbaycan qanunvericiliyinin Konvensiyanın bəyan etdiyi müddəalarla uyğunluq təşkil etdiyi müəyyən edilmiş oldu. Bununla belə, qanunvericiliyin bəzi problemlərlə tərafləri də mövcuddur. Əvvəl də qeyd edildiyi kimi, sənaye mülkiyyətinə vahid leqal anlayış verilmədiyi üçün sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi ilə bağlı müddəalar çox ümumi xarakter daşıyır. Həmçinin sənaye mülkiyyəti obyektlərinin dəqiq dairəsinin qanunvericilikdə təsbit edilməməsi də onun mühafizəsini çətinləşdirən amillərdəndir.

Hal-hazırda İXM və CM-də, eləcə də "Haqsız rəqabət haqqında" Qanunda görülə biləcək tədbirlər və məsuliyyət məsələləri öz əksini tapsa belə, sözügedən aktlarda dəyişikliklərin edilməsinə zərurət vardır. Bununla yanaşı, sənaye mülkiyyəti obyektlərinin mühafizəsi ilə əlaqədar digər dövlətlərin təcrübəsindən istifadə edilməsinə və xüsusən bu istiqamətdə işlək nəzarət mexanizmlərinin daha da təkmilləşdirilməsinə ehtiyac vardır.

Nəticə

Yekunda 1883-cü il Paris Konvensiyası və Azərbaycan Respublikası əqli mülkiyyət qanunvericiliyinin müzakirə edilən məsələlər kontekstində müqayisəli təhlilindən aşağıdakı nəticələrə gəlmək olar:

- 1) Konvensiya və Azərbaycan Respublikasında sənaye mülkiyyəti sahəsində qəbul edilmiş normativ-hüquqi aktlar qarşılaşdırıldıqda qanunvericilikdə sənaye mülkiyyətinin leqal anlayışının, eləcə də sənaye mülkiyyəti obyektlərinin dairəsinin verilmədiyi, qanunvericiliyin, ümumiyyətlə, bu iki mühüm məsələyə münasibət bildirmədiyi və beləliklə də, bu sahədə ciddi boşluqlar olduğu müəyyən edildi;
- 2) Boşluqlarla yanaşı, qanunvericilikdə leqal anlayışın və sənaye mülkiyyəti obyektlərinin göstərilməməsi nəticəsində bəzi qanunvericilik aktları arasında kolliziyalar olduğu aşkar edildi;
- 3) Mövcud kolliziyalar isə sənaye mülkiyyəti münasibətləri çərçivəsində qanunla mühafizə altına alınan obyektlərin nələrdən ibarət olduğunu müəyyənləşdirməyə imkan vermir. Bunu da sənaye mülkiyyəti sahəsində qəbul edilmiş normativ-hüquqi aktlarla İnzibati Xətalər və Cinayət Məcəlləsi arasındakı ziddiyyətlərdən görmək mümkündür. Ən mənfi cəhət isə odur ki, maddi normalardakı boşluq və ya kolliziyalar prosessual normalara da sirayət edir və qanun pozuntusu zamanı istintaq və ya məhkəmə aidiyyətində ciddi problemlərə yol açır. Bir sözlə, qanunvericilikdə bu məsələyə çox ümumi yanaşılmış, qəbul

¹⁰⁹ "Hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatı və dövlət reyestri haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, mad. 11 (2003).

edilmiş ayrı-ayrı normativ-hüquqi aktlarda aydınlıq gətirilməmiş və nəticədə sözügedən məsələlər öz dəqiq təsbitini tapmamışdır;

- 4) Konvensiyada bir neçə maddədə adı keçən və qeyri-maddi xarakter daşıyan qudvil anlayışının Azərbaycan qanunvericiliyində hərtərəfli əks olunmadığı müşahidə edildi. Bu səbəbdən də qudvilin qanunla mühafizə altına alınıb-alınmadığını və ya alınıbsa, hansı sənaye mülkiyyəti obyektini ilə birgə və ya həmin obyekt daxilində qorunduğunu söyləmək çətindir. Qudvilin tənzimlənməməsi qanunvericilikdə boşluq kimi dəyərləndirilməli və İngiltərə və ya ABŞ-ın mövcud təcrübəsindən istifadə edilməlidir.

Yazının sonunda haqqında təhlil apardığımız mövzu ilə bağlı 4 təklif aşağıdakı formada ümumiləşdirilir:

- 1) Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyində sənaye mülkiyyətinə vahid anlayış verilməli və bəzi anlayışlarla (məsələn səmərələşdirici təklif) bağlı müddəalar yenidən nəzərdən keçirilərək təkmilləşdirilməlidir.
- 2) Sənaye mülkiyyəti obyektlərinə olan hüquqların effektiv mühafizəsi üçün inzibati və cinayət məsuliyyəti müəyyən edən yeni və müstəqil tərkibləri özündə ehtiva edən normalar tərtib edilməlidir;
- 3) Sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi sahəsində AİHM qərarlarından istifadə edilməlidir. Hətta yalnız AİHM presedentləri deyil, eyni zamanda bəzi ölkələrin (məsələn İngiltərə) məhkəmə qərarları da istifadə edilə bilər.
- 4) Sənaye mülkiyyətinin hüquqi əsasını təşkil edən normativ aktların sayı azaldılmalı və gələcəkdə vahid Əqli Mülkiyyət Məcəlləsi qəbul edilməlidir.